

УДК [37.014.1 : 34] (477) «197/198»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У 1970-х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1980-х рр.

Ольга Лаврут

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Україна, 84122, м. Слов'янськ, вул. Центральна, 41
e-mail: lavrut.olga@gmail.com

Сучасна система освіти переживає власну трансформацію. Школа є її важливою складовою, яка поступово змінює обличчя. Згідно з її концепцією «Нова українська школа» учитель відіграє значну роль у формуванні та розвитку трансформацій. Саме він повинен бути мобільним, компетентним, діяльність якого спрямована на зацікавлення дітей в отриманні нових знань і вершин. А для цього він має бути вмотивованим, бо саме мотиви діяльності спонукають до дії. Виходячи із європейського виміру, українська освіта накопила значний досвід у минулому, звернення до якого є корисним у процесі вирішення питань освітньої політики, діяльності навчальних закладів тощо. Протягом 1970-х – 1980-х рр. у колишній Українській РСР спостерігались певні досягнення у діяльності загальноосвітньої школи, зокрема й однієї із важливих її фігур – учительства.

Питання діяльності та життя цієї верстви населення в УРСР розглядали дослідники, які зупинили свою увагу на розгляді умов буття радянського суспільства [21], становищі культури в Українській РСР [1, с. 75-78]. Автори характеризували й аспекти, дотичні до нашої проблеми. Зокрема, з'ясовували питання підготовки педагогічних кадрів у другій половині ХХ ст. [5, с. 267-274], питання організації навчального процесу у школах з російською мовою навчання [20]; показували розвиток мережі навчальних закладів національних меншин в УРСР, діяльність учителів початкових класів [3, с. 291-297].

Проте питання нормативно-правового забезпечення їх діяльності залишилось осторонь, розгляд якого й є метою нашого дослідження. Завдання доробку полягає у вивченні джерельної бази, яка допомогла охарактеризувати зазначену проблему; з'ясуванні освітнього рівня та взаємозв'язку ВНЗ і загальноосвітніх шкіл у процесі навчання та розподілу молодих фахівців; характеристиці суперечливих питань професійної діяльності педагогів. Теоретичне застосування нашого матеріалу

доречно у процесі вивчення вітчизняної історії, практичне – у процесі вирішення сьогоденних питань, пов'язаних із життєдіяльністю учителів.

Однією із головних фігур навчального процесу був учитель. Педагоги залишались працелюбними особистостями, ентузіастами, водночас у них та учнів формувался деформований світогляд на події та явища, які відбувалися у радянському суспільстві, що обумовлювалось політико-ідеологічною та духовною сферою. Підготовку учителів здійснювали педагогічні інститути, які у 1970 р. випустили 19,8 тис. осіб, у 1980 р. – 21,7, у 1985 р. – 22,1 тис. осіб відповідно. Їх готували і педагогічні інститути – 9,8, 12,6 і 17,9 тис. осіб відповідно [16, арк. 160]. Зокрема, за роки дев'ятої п'ятирічки на педагогічну роботу призначили 87,7 тис. молодих учителів, 51,5 тис. – з них мали вищу освіту, більше 80% відправили до сільських навчальних закладів. 91,1% учителів 4-10 класів мали вищу освіту проти 83,4% у 1970/71 н.р. Поліпшувалось забезпечення педагогічними кадрами у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Харківській, Черкаській областях, де був їх високий освітній рівень. Це були важливі регіони з точки зору розвитку промисловості та демографії, щодо Черкаського регіону, то з нього намагались вихолощувати все українське, тому така увага, оскільки він зберігав традиції. Проте 25 тис. учителів, які викладали основи наук, не мали вищої освіти, але половина із них отримували її заочно, були й такі, котрі викладали предмети не за фахом. Зазначали і про поліпшення умови їх побуту, що не завжди відповідало реальності. Вступники із сільської місцевості, в основному, повертались туди ж. Випускники інститутів приїздили на місця призначення частіше, ніж ті, котрі закінчили університети. До Кримської, Рівненської та Львівської областей кожного року «не приїжджали» від 1000 до 1500 молодих педагогів, тому вимушеним кроком стало призначення педагогів без належної освіти. Протилежні тенденції

спостерігались у Київській, Вінницькій, Миколаївській, Черкаській областях. Причинами, через які педагоги не приїздили до місць призначення, вважались відсутність належних житлово-побутових умов, їх незадоволення умовами праці тощо. У 1971 р. у школи направлено 10,1 тис. випускників педагогічних інститутів та університетів, 2,4 тис. випускників педучилищ. Бракувало учителів фізики, математики (традиційно не вистачало), російської мови та літератури [17, арк. 47].

Наказ Міністра освіти УРСР Маринич О. «Про порядок відкриття загальноосвітніх шкіл та призначення вчителів та вихователів шкіл» № 150 від 25 травня 1972 р. доводив до відома постанову Ради Міністрів Української РСР від 12 травня 1972 р., що було обумовлене прийняттям Статуту середньої загальноосвітньої школи. Спільне рішення колегії Міністерства освіти УРСР «Про порядок призначення, переміщення і звільнення працівників народної освіти Української РСР» від 24 травня 1972 р. рекомендувало органам освіти та профспілкам керуватися цим документом. Районні (міські) відділи народної освіти призначали, переміщали та звільняли директорів початкових, восьмирічних шкіл, їх заступників, учителів I-X (XI) класів початкових, восьмирічних і середніх шкіл, старших вихователів, вихователів ГПД, військових керівників організаторів позакласної роботи. Кандидатури на посади старших піонервожатих відділи народної освіти погоджували з райкомами чи міськкомами ЛКСМУ УРСР, військових керівників – за погодженням з військкоматами й обласними відділами освіти. Керівників установ звільняли за погодженням з облВНО. У Києві, Севастополі, інших містах з районним відділом питання призначення та звільнення керівних працівників вирішували не районні, а міські відділи освіти.

Обласні, Київський, Севастопольський міські відділи освіти призначали, переміщали, звільняли з посад завідувачів, інспекторів рай(міськ)ВНО, заступників директорів з навчальної роботи, завідувачів відділеннями, керівників фізичного виховання, військових керівників, завідувачів виробничою практикою, директорів середніх шкіл, шкіл-інтернатів, дитячих будинків. До педагогів, котрих призначали висувались певні вимоги. Адміністрація закладів мала бути досвідченими учителями, які мали вищу педагогічну освіту, організаторські здібності, стаж педагогічної роботи у школі не менше трьох років, користувалися авторитетом серед учителів,

батьків та учнів, домоглися високих показників у навчанні та вихованні підростаючого покоління. На посаду учителів початкових шкіл і вихователів ГПД призначались особи, які мали середню або вищу педагогічну освіту. Учителями загальноосвітніх предметів восьмирічних і середніх шкіл призначались особи, які закінчили педагогічні інститути та університети. У разі потреби учителями загальноосвітніх предметів IV-VIII класів і вихователями ГПД і шкіл-інтернатів пропонували використовувати студентів, які успішно навчалися заочно в педагогічних інститутах та університетах і закінчили не менше трьох курсів, тобто отримали незакінчену вищу освіту. До викладання образотворчого мистецтва, трудового навчання, фізичного виховання, музики та співів у восьмирічних і середніх школах поряд із фахівцями з вищою освітою долучали фахівців із середньою педагогічною та середньою спеціальною освітою. На педагогічну роботу у школу мали призначатись учителі відповідно до отриманого фаху за винятком – у малокомплектні восьмирічні школи. Рекомендували не допускати випадків розподілу годин з одного і того ж предмета між декількома учителями, щорічної передачі цих годин іншим педагогам. У випадку лікарняного або відпустки основного працівника тимчасово допускались призначення інших фахівців, але з відповідною освітою.

Районним (міським) відділам народної освіти заборонялось приймати на роботу осіб, які не мали відповідної освіти та – на неповну ставку. Дозвіл на роботу з неповним навантаженням в окремих випадках могли давати обласний, Київський, Севастопольський міські відділи народної освіти. Під час вирішення питання про зміну призначень молодим фахівцям і надання їм права на самостійне працевлаштування відділи народної освіти мали керуватись наказом Міністерства освіти УРСР від 17 січня 1972 р. Навантаження учителів навчальними годинами на новий навчальний рік визначались директором школи разом з місцевим комітетом профспілки до відпустки педагогів з тією метою, щоб вони знали власне навантаження на наступний навчальний рік, при чому необхідно було керуватись листом Міністерства освіти СРСР і ЦК профспілки працівників освіти, вищої школи та наукових установ «Про впорядкування розподілу навчального навантаження учителів шкіл» від 17 липня 1969 р. № 99-м [12, с. 11-14].

«У період удосконалення розвинутого соціалізму особливого значення набуває громадянська зрілість радянської людини. Її марк-

систсько-ленінський гарт, високий моральний рівень, ерудиція, компетентність, здатність ефективно застосовувати у практичній діяльності здобуті знання, активна життєва позиція. Саме такою має зростати наша молодь. Допомогти молоді в громадянському зростанні повинна передусім школа. Саме вона покликана виконувати соціальне замовлення суспільства – виростити всебічно розвинену особистість, сумлінного, творчого трудівника, переконаного у переможній силі комуністичних ідеалів. Нині за умови великої складності і важливості комплексу соціально-економічних завдань, які потребують швидкого розв'язання, значно зросли вимоги суспільства до якості навчання і виховання школярів. Це, зокрема, чітко підкреслюється в Основних напрямках реформи загальноосвітньої і професійної школи: «На сучасному етапі інтереси швидкого і гармонійного розвитку економіки і культури, вдосконалення соціальних відносин і політичної надбудови, самої людини як головної продуктивної сили і найвищої цінності суспільства вимагають нового, ширшого підходу до навчання і виховання підростаючого покоління. Партія добивається того, щоб людина виховувалася у нас не просто як носій певної суми знань, але насамперед – як громадянин соціалістичного суспільства, активний будівник комунізму, з притаманними йому ідейними установками, мораллю та інтересами, високою культурою праці і поведінки». Навчально-виховний процес ефективний тоді, коли він пов'язаний із життям...». Система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів залишалась, проте вона була малоефективна, оскільки на курсах лівову частку дисциплін відводили читанням лекцій на марксистсько-ленінську тематику, натомість, забуваючи про педагогічну майстерність, інновації тощо. Компенсувати це прагнули за рахунок функціонування опорних шкіл і шкіл передового педагогічного досвіду [19, с. 1].

Рішення колегії Міністерства освіти УРСР від 28 листопада 1979 р. зазначило, що станом на 25 листопада 1979 р. із 11096 призначених випускників педагогічних інститутів не прибули на робочі місця 88 осіб (або 0,8%), із 3533 випускників університетів – 520 (14,7%), із 225 випускників інститутів фізичної культури – 47 осіб, що становило майже 20% кількості призначених у школах УРСР. Із загальної кількості 10049 випускників педагогічних училищ, направлених до шкіл та ДНЗ, не з'явилися 83 особи (1%). Випускники Глухівського, Кам'янець-Подільського, Полтавського, Сум-

ського, Уманського педагогічних інститутів і Вінницьке, Стахановське, Макиївське, Богуславське, Ржишівське, Хмельницьке й інші педагогічні училища «забезпечили повну явку випускників на роботу». Але Донецький, Одеський, Херсонський, Рівненський, Тернопільський, Кримський і Чернігівський облВНО своєчасно не надіслали навчальним закладам перелік конкретних вакантних посад, що змушувало інститути переносити розподіл на інші терміни. Бердянський, Мелітопольський, Дрогобицький, Тернопільський, Херсонський і Одеський педагогічні інститути не врахували сімейних обставин випускників, формально виконували завдання. Закарпатський, Запорізький, Кримський, Львівський, Одеський, Харківський облВНО несвоєчасно інформували навчальні заклади про прибуття випускників до місць їх призначення. Відділи освіти також давали можливість працевлаштовуватись випускникам на інші місця або на непедагогічні посади [9, с. 8-10].

В офіційних документах зазначалось про взаємозв'язок навчальних закладів із відділами народної освіти щодо розподілу випускників педагогічних навчальних закладів і прибуття їх до місць призначення. У 1984 р. до закладів освіти направлені 34,7 тис. випускників, у т.ч. 17,5 тис. з вищою, 17,2 – із середньою спеціальною освітою. До шкіл республіки були призначені 22,6 тис. осіб, у т.ч. 16,5 тис. осіб – із вищою, 6,1 тис. із середньою спеціальною освітою. Переважна більшість молодих фахівців направлена у сільську місцевість. Проте необхідно відзначити та недоліки у роботі власне шкіл щодо професійної орієнтації школярів на вчительську професію. У педагогічних навчальних закладах спостерігалась гендерна нерівність абітурієнтів. Наприклад, до Ізмаїльського, Ніжинського, Горлівського педагогічних інститутів вступило лише близько 3, 6 і 16% відповідно юнаків, інші – дівчата. Деякі інститути не виконали плану позаконкурсного прийому, планів випуску фахівців, що «...створило додаткові труднощі у комплектуванні педкадрами шкіл Донецької, Житомирської, Миколаївської, Одеської та Ровенської областей». Існували певні помилки під час розподілу та перерозподілу випускників. «Донецький, Житомирський, Закарпатський, Одеський облВНО надсилають навчальним закладам по 2-3 вакансії у різних районах області та випускники немісцевих навчальних закладів не виявляють бажання виїздити на роботу до цих областей... Кіровоградський, Миколаївський, Одеський, Херсонський облВНО продов-

жують проявляти споживацькі інтереси при комплектуванні установ освіти педкадрами, недостатньо направляють випускників шкіл на навчання до немісцевих педагогічних закладів». Це цілком можна було пояснити близькістю своїх педагогічних закладів і небажанням виїздити за межі певного регіону [8, с. 3-6].

У доповідній записці з досвіду роботи з молодими вчителями органів народної освіти та комітетів профспілки Черкаської та Полтавської областей зазначалось: «Вчитель покликаний формувати у своїх вихованців комуністичну переконаність, громадську зрілість, суспільну і політичну активність, любов до праці. Все це потребує від кожного педагогічного працівника високої ідейності, постійної творчості і самовідданості, душевної щедрості і доброти...». У Черкаській і Полтавській областях були створені школи молодого вчителя, у планах роботи яких передбачалися виступи керівників партійних, радянських, профспілкових органів, заслужених вчителів, відмінників народної освіти, працівників відділів народної освіти, керівників шкіл. Наприклад, у Золотоніському районі Черкащини були розроблені положення про школи, які затверджувалися на спільному засіданні ради районного відділу народної освіти та президії райкому профспілки. Безпосереднє керівництво здійснювала рада молодих учителів. Члени ради вивчали запити педагогів і надавали практичну допомогу в проведенні заходів. Заняття проводились чотири рази на рік, вся програма була розрахована на 3 роки. Тут читались лекції на політичні та педагогічні теми, вивчався досвід майстрів педагогічної праці, проводили зустрічі з ветеранами праці, Героями Радянського Союзу, Героями Соціалістичної Праці, новаторами виробництва, а молоді учителі відвідували уроки та виховні заходи. Були організовані індивідуальні та групові консультації кращих педагогів району. Практикувались заняття у школі кращих педагогів району, заняття у формі екскурсій по рідному краю, місцях бойових і трудових звершень народу. План роботи включав два розділи: організаційну й індивідуальну роботу.

Окрім шкіл молодого учителя працювали і клуби молодого учителя. Одним із таких був клуб «Єврика», який працював у Сахнівській середній школі Корсунь-Шевченківського району. Його метою стало розширення світогляду молодих педагогів, ознайомлення їх із досягненнями науки, техніки, літератури та мистецтва. Іншою формою роботи з молодими педагогами були наставництво та стажування. До

молодих педагогів прикріпляли керівників, які допомагали їм у плануванні роботи, підготовці до уроків, лабораторних і практичних занять. При цьому їх методично супроводжували фахівці-методисти та викладачі педагогічних інститутів. З метою зосередження роботи педагога «у полі зору громадськості» проводили районні, міські, обласні огляди діяльності молодих учителів. Їх метою стало виявлення педагогів-майстрів, поширення їх досвіду, сприяння ширшому долученні до участі у суспільно-політичному житті. Цим керував оргкомітет, до складу якого входили працівники органів народної освіти, комітетів профспілки та комсомольських органів. Досвід їх роботи знайшов відображення – в естафеті-альбомі під девізом «І праця переростає у красу», присвячений 60-річчю Великого Жовтня. Близько 500 учителів Полтавщини були народними депутатами місцевих рад, багато педагогів-комсомольців – членами районних комітетів комсомолу». Кращих учителів нагороджували пам'ятними подарунками, грамотами, туристичними путівками. Зокрема, 740 педагогів Полтавщини у січні 1977 р. спеціальним потягом здійснили туристичну подорож до Москви. Черкаський обком партії, облВНО та редакція газети «Молодь Черкащини» оголошували конкурс на кращу кореспонденцію, нарис про молодого учителя [11, с. 13-20].

Питання педагогічного навантаження учителів залишались актуальними, й іноді – болючими, що призводило до конфліктів і скарг. Так, у Прилісненську середню школу Маневницького райВНО Волинської області у 1981 р. за відсутності вакансії було призначено випускницю педагогічного інституту І.М.Скорик на посаду вчителя історії. Окрім ставки вихователя шкільного інтернату, їй передали години історії у двох 9 класах учителя А.І.Шумика, якого директор школи (батько молоді вчительки) у серпні 1981 р. перевів власним наказом і без його згоди на посаду вихователя ГПД. Пізніше про це було внесене доповнення § 3 до наказу Маневницького райвно від 26 серпня 1981 р. № 140. Під час трудового спору з питань педагогічного навантаження учителів 16 вересня 1981 р. А.І.Шумику повернули 4 години історії у 9-А класі та забрали 2 години історії у 4 класі. І.М.Скорик мала години історії у 9-Б і 4 класах, хоча години історії у 4 класі були тарифіковані на директора школи М.Ю.Скорика і він отримував за це зарплатню. Він двічі «допускав фабрикацію записів у трудовій книжці вчителя А.І.Шумика за 1975 і 1981 роки. Порушення вимог трудового зако-

нодавства при призначенні та переміщенні вчителів Прилісненської середньої школи викликало потік обґрунтованих скарг». До того ж, звинувачували і завідувача Волинського облВНО, який не забезпечив виконання власного наказу від 10 серпня 1984 р. № 511 про усунення зазначених порушень і наведення порядку у цій школі. Тому його та директора школи звинувачували у «байдужості та черствості», директор школи притягнений до дисциплінарної відповідальності. Згодом анулювали накази, які приймалися з порушеннями законодавства та відновили А.І. Шумика на посаді, повернувши втрачені години педагогічного навантаження, а І.М. Скорик пропонували повернути на посаду вихователя шкільного інтернату або працевлаштувати в інший заклад за її фахом [14, с. 19-20].

В офіційній періодичній пресі також писали про етику учителів. Зокрема – про статтю газети «Радянська Україна» від 14 жовтня 1975 р. «Наодинці з учнями». У ній висвітлювались питання про поведінку і такт педагогів. Управління шкіл організувало обговорення цих питань [15, с. 13].

У Закарпатській області повільно зростав показник освітнього рівня учителів IV-X класів, за яким область займала останню позицію в УРСР. «Особливо незадовільний стан роботи з педагогічними кадрами у Берегівському, Великоберезнянському, Іршавському, Рахівському, Тячівському та Хустському районах. У 11 із 15 районів і міст області (73%) показники освітнього рівня учителів з вищою освітою нижче республіканських. Продовжує мати місце нераціональне використання учительських кадрів. У IV-V класах 109 вчителів працюють не за фахом. Окремі завідувачі відділів народної освіти порушували закон про народну освіту Української РСР, призначаючи на посади учителів і вихователів ГПД осіб із загальною середньою освітою» – за браком кадрів і міграційних процесів. Педагоги не здобували заочно вищу освіту. Із 335 осіб, які не мали вищої освіти, 155 не навчались відповідно. В області не були створені належні житлово-побутові умови для учителів, оскільки понад 10 тисяч педагогів сільських шкіл проживали в орендованих приміщеннях, у т.ч. близько 500 – молодих фахівців. Тож не дивно, що значною залишалась плінність кадрів: майже 30% директорів середніх і восьмирічних шкіл, 30% їх заступників з навчально-виховної роботи, 45% організаторів позакласної та позашкільної виховної роботи за три роки одинадцяті п'ятирічки замінили. Щорічно плінність педа-

гогів складала більше 1 тисячі осіб. У веденні документації теж відмічали недоліки. Так, у трудових книжках багатьох шкіл Перечинського, Рахівського, Тячівського, Хустського районів і м. Ужгорода не були внесені записи про зміни у посадах та їх моральне заохочення. Керівники шкіл не ознайомлювали колег із наказами про прийом на роботу під розписку. У закладах освіти були відсутні Кодекси законів про працю УРСР. Не дивно, що «у галузі освіти ще залишалась велика кількість скарг і заяв трудящих» [13, с. 14-18].

Траплялися випадки неправильного звільнення учителів, прикладом чого став випадок із педагогом середньої школи № 77 м. Харкова З.Г. Радченко. Міністерству освіти, до якого надходили листи від учителя, писали про ненадання допомоги від керівництва школи. Робоча група підтримала висновки адміністрації, але її прийняла рішення про надання допомоги, яке не було виконане. Обласна атестаційна комісія теж «...формально розглянула цю справу, глибоко не ознайомившись із роботою З.Г. Радченко. Не дивлячись на те, що робоча група в лютому місяці 1977 р. зробила висновок про невідповідність вчительки займаній посаді, атестаційна комісія тільки через 2 місяці, в квітні минулого року направила на перевірку роботи Радченко З.Г.». Виходячи із цього, Заступник міністра освіти УРСР В.М. Курило наказав відмінити рішення Харківської обласної атестаційної комісії про невідповідність учителя займаній посаді, завідуючій Комінтернівським райВНО м. Харкова А.Ф. Герасименко за некваліфіковане та формальне вирішення справи оголосити догану; за низький рівень керівництва і контролю, неякісну підготовку атестаційних матеріалів директору середньої школи № 77 м. Харкова О.М. Калініченко теж оголосити догану. А Харківський облВНО до 15 січня зобов'язали вирішити питання про працевлаштування З.Г. Радченко і надалі більш уважно розглядати питання атестації вчителів [7, с. 3-4].

У 1974 р. газета «Радянська школа» зазначала: «Ставлячи перед учительством нові серйозні вимоги, партія і уряд одночасно турбуються про підвищення його суспільного престижу, про дальше поліпшення умов праці і побуту. Яскравим свідченням того є документи, прийняті на виконання завдань реформи школи» [18, с. 71]. Відповідно до постанови ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС «Про підвищення заробітної плати учителів та інших працівників народної освіти» було передбачено запровадити нові підвищені ставки

заробітної плати та посадові оклади для вчителів, викладачів, вихователів, керівників, інших педагогічних кадрів і навчально-допоміжного персоналу. Зарплатня мала зрости майже на 35%, але її практична реалізація мала здійснюватись поступово. Ставки зарплатні учителям підготовчих і I-III класів виплачували за 20 годин викладацької роботи на тиждень, а не 24, як це було раніше. Цій категорії була встановлена доплата за класне керівництво – 20 крб. і за перевірку зошитів – 15 крб. щомісяця. З першого вересня 1973 р. учителям IV-X (XI) класів загальноосвітніх шкіл, які працювали за навчальним планом, розрахованим на 28 тижнів у навчальному році, встановлено доплату за класне керівництво у розмірі 30 крб. щомісяця. Учителю міг керувати лише одним класом. Учителям IV-X (XI) класів загальноосвітніх шкіл, шкіл-інтернатів усіх типів і найменувань встановлені доплати: за перевірку письмових робіт з російської та рідної мови і літератури – у розмірі 20 крб., з математики – 15 крб., з іноземної мови – 10 крб. щомісяця; за завідування навчально-дослідними ділянками від 15 до 35 крб. на місяць; учителям трудового навчання за виконання обов'язків майстра навчальних майстерень у школах, школах-інтернатах з кількістю класів (класів-комплектів) від 10 і більше – від 15 крб. до 50 крб. відповідно [18, с. 71]. Зарплатня учителів сільських шкіл складала у 1970 р. – 105 крб., 1975 р. – 121,7, 1980 р. – 130, у 1985 р. – 142,7 крб. відповідно. Вона була нижчою за зарплатню фахівців культурної галузі. Частка жінок-учителів зростала, проте «замовлення» на чоловіків-педагогів теж. За віковими показниками у сільській місцевості переважали старші учителі, але динаміка до омолодження педагогічних колективів була очевидною [4, с. 71].

Педагоги, які займались практичною розробкою та впровадженням навчальних програм в освітній процес отримали певні відзнаки за власну діяльність. Так, у 1972 р. Наказ Міністра освіти УРСР О. Маринич «Про відзначення вчителів та науковців, які здійснювали у 1971/72 навчальному році експериментальну перевірку нових програм і підручників для VI-VII класів» № 615 від 26 жовтня 1972 р. нагородив значками «Відмінник освіти», «Грамотами Міністерства освіти УРСР та Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти вищої школи і наукових установ», у тому числі – і грошовою премією у розмірі 80 крб. кожна [6, с. 8-14].

Моральне стимулювання педагогів зали-

шалось. Так, за роки десятої п'ятирічки 7 учителів УРСР отримали звання Героя Соціалістичної Праці, 2 – почесні звання Народного вчителя СРСР, 615 – почесне звання Заслуженого вчителя Української РСР. 3528 працівників освіти УРСР нагороджені орденами та медалями СРСР, 117 – Почесною Грамотою та Грамотою Президії Верховної Ради УРСР, 14 – медаллю Н.К. Крупської, 714 – медаллю А.С. Макаренка, 952 – значком «Відмінник освіти СРСР», 16314 – значком «Відмінник народної освіти», 1659 – Почесною Грамотою Міністерства освіти СРСР і ЦК профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ, 30372 – Грамотою Міністерства освіти УРСР та Республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи та наукових установ. Освітяни нагороджені і медалями «Ветеран праці», знаками «Переможець соцмагання», «Ударник десятої п'ятирічки» [10, с. 3-5].

Отже, нормативно-правове забезпечення проблеми діяльності учителів періоду 1970 – першої половини 1980-х рр. є цілком ґрунтовним. У цей час приймалися різні законодавчі акти, які, як мінімум, сприяли їх роботі. Призначення їх на посади здійснювалось на основі фахового та громадського критерію. Особливу увагу державні органи приділяли молодим кадрам, причому – ще під час їх навчання в університетах, інститутах, педагогічних училищах. Приїжджаючи на місце своєї роботи вони зіштовхувались з різними проблемами. З метою підтримки соціально-професійного статусу учительства, уряд здійснював моральне стимулювання. Не дивлячись на ідеологічні аспекти, нормативно-правові документи були досить живучими і, відкинувши радянську пропаганду, дійсно мали певне значення у житті педагогів. Перспективою нашого подальшого пошуку є вивчення інших аспектів життя учительства зазначеного періоду.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бажан О.Г. Стан освіти, науки і культури в Українській РСР в середині 1960-х – 80-ті роки // Краєзнавство. 2002. № 1. С. 75-78.
2. Бажан О. Роль національно-культурних осередків шістдесятників у збереженні історичної та культурної спадщини українського народу в 60-х роках ХХ ст. // Краєзнавство. 1999. № 1. С. 139-142.
3. Жорова І.Я. Професійний розвиток педагогів у системі післядипломної освіти України у 80-х роках ХХ століття // Педагогічний альманах. 2013. Вип. 20. С. 291-297.
4. Здійснення Ленінських ідей партійного керівництва загальноосвітньою школою // Радянська школа. 1974. № 4. С. 71.
5. Кузьменко Ю.В. Підготовка педагогічних кадрів у Радянській Україні (1950-1991 рр.) // Педагогічний альманах. 2015. Вип. 27. С. 267-274.
6. Про відзначення працівників народної освіти за сум-

лінну роботу в справі навчання і комуністичного виховання підростаючого покоління // Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. 1972. № 23. С. 8-14.

7. Про неправильне звільнення з роботи вчительки середньої школи № 77 м. Харкова т. Радченко З.Г. за наслідками атестації // Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. 1977. № 3. С. 3-4.

8. Про підсумки розподілу випускників педагогічних навчальних закладів у 1984 р. та прибуття їх до місць призначення // Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. 1984. № 24. С. 3-6.

9. Про підсумки розподілу і явки до місць призначення молодих спеціалістів випуску 1979 року // Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. 1980. № 1. С. 8-10.

10. Про поліпшення морального стимулювання працівників народної освіти // Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. 1980. № 20. С. 3-5.

11. Про поліпшення роботи з молодими вчителями // Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. 1978. № 2. С. 13-20.

12. Про порядок відкриття загальноосвітніх шкіл та призначення вчителів та вихователів шкіл // Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. 1972. № 13. С. 11-14.

13. Про серйозні порушення в роботі органів народної освіти Закарпатської області по добору, раціональній розстановці і вихованню керівних і педагогічних кадрів установ

освіти // Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. 1984. № 22. С. 14-18.

14. Про серйозні порушення вимог трудового законодавства при призначенні та переміщенні вчителів Маневицького району Волинської області // Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. 1984. № 22. С. 19-20.

15. Про статтю «Наодинці з учнями» // Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. 1976. № 1. С. 13.

16. Розподіл молодих спеціалістів за роки дев'ятої п'ятирічки // Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф.1. Оп.32. Спр.275. Арк.160.

17. Розподіл молодих спеціалістів за роки дев'ятої п'ятирічки // ЦДАГО України. Ф.1. Оп.32. Спр.275. Арк.47.

18. Руденко М.А. Відповідаємо на питання // Радянська школа. 1974. № 4. С. 71.

19. Селезньов В.Г. Соціальне завдання педагога // Радянська школа. 1974. № 4. С. 1.

20. Шевченко С. М. Розвиток шкіл національних меншин у контексті диференціації загальної середньої освіти в УРСР (70-80-ті роки ХХ ст.) // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2014. Вип. 122. С. 310-315.

21. Шліхта Н. Історія радянського суспільства: Курс лекцій. 2-ге вид., переробл. і доп. Харків: Акта, 2015. 252 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013521>

Лаврут Ольга *Нормативно-правове забезпечення діяльності учителів Української РСР у 1970-х – першій половині 1980-х рр.*

У статті висвітлене нормативно-правове забезпечення навчальної діяльності учительства Української РСР періоду 1970 – першої половини 1980-х років. Це був час «застою» в історії радянського суспільства, що обумовлювало відповідні тенденції і в освітній сфері. Учителювання стало, в основному, слухняним виконавцем рішень уряду. Проте, навіть у такий час вони продовжували виконувати професійні функції та залишатися носіями культури.

Ключові слова: Українська РСР, школа, заклад, установа, учитель, учні, діяльність, клас, призначення, навчання, предмет

Лаврут Ольга *Нормативно-правовое обеспечение деятельности учителей Украинской ССР в 1970-х – первой половине 1980-х гг.*

В статье освещено нормативно-правовое обеспечение учебной деятельности учительства Украинской ССР периода 1970 – первой половины 1980-х годов. Это было время «застоя» в истории советского общества, что обуславливало соответствующие тенденции и в образовательной сфере. Учителювание стало, в основном, послушным исполнителем решений правительства. Однако, даже в такое время оно продолжало выполнять профессиональные функции и оставаться носителем культуры.

Ключевые слова: Украинская ССР, школа, учреждение, организация, учитель, ученики, деятельность, класс, назначение, обучение, предмет

Lavrut Olga *Regulatory and legal support of the activity of teachers of the Ukrainian SSR in the 1970s – the first half of the 1980s*

During the 1970s and 1980s in the former Ukrainian SSR there were some achievements in the activities of a secondary school, in particular, one of its important figures, teachers. They remained hardworking individuals and enthusiasts, while at the same time they and students formed a deformed outlook on events and phenomena that took place in Soviet society, which was conditioned by the politico-ideological and spiritual sphere. At that time various legislative acts were adopted, which, at least, contributed to their work.

Their appointment to positions was carried out on the basis of a professional and public criterions. Particular attention was paid to the young people by the state bodies, and even during their studies at universities, institutes, and pedagogical colleges. The policy of the Soviet government was aimed at employment of teaching staff. When they arrived at their place of work, they encountered various problems. In order to maintain the socio-professional status of the teaching, the government implemented moral stimulation. Despite the ideological aspects, the legal documents were very persistent and, rejecting Soviet propaganda, did indeed have a definite meaning in the life of the educators.

Keywords: Ukrainian SSR, school, institution, institution, teacher, students, activity, class, purpose, study, subject